

COLLANA DI "RICERCHE SLAVISTICHE"

N. 1

STUDI IN ONORE
DI ETTORE LO GATTO
E GIOVANNI MAVER

БИБЛИОТЕКА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ
Име, бр. 7788
Сигн. 3484
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

SANSONI EDITORE

1962

IVAN POPOVIĆ

JUŽNOSLOVENSKA SUPSTITUCIJA ZA LATINSKO $\acute{A}\underline{U}$ (*)

U jednom od svojih pretsmrtnih članaka, objavljenom na francuskom jeziku ⁽¹⁾, pokušao je P. Skok razlikovati u južnoslovenskim jezicima dva tipa zamene za latinski diftong au : istočnobalkanski tip, sa doslednom konsonantizacijom elementa u (av , ov), i zapadnobalkanski (jadranski) tip, sa tobožnjim (delimično) očuvanim vokalskim u od u (južnosl. $*au$, $*ou$). On je pri tome tip sa konsonantizacijom (av , ov) sveo na poznatu pojavu prelaza v u β u istom položaju u novogrčkom jeziku (a odatle i u aromunskom), dok je tip sa « očuvanim » vokalskim u ($*au$, $*ou$) pripisao romanskoj fonetici ⁽²⁾, to jest jedne slučajeve je smatrao kao posredne slovenske pozajmice iz romanskog, preko Grka, a druge kao neposredne romanizme u slovenskom.

Primeri sa konsonantizacijom su jasni (up. niže; napr. dubr. *klavstro* = *claustrum*); a primeri u kojima je Skok želeo utvrditi vokalsko u od u

(*) *Pubbllichiamo con particolare commozione questo articolo, fatto pervenire ai curatori del presente volume da Ivan A. Popović, poco prima della sua scomparsa prematura. Il nostro confratello serbo Ivan Popović (nato a Belgrado il 22 gennaio 1923, morto tragicamente ad Amburgo il 20 luglio 1961), aveva aderito fra i primi all'invito dei colleghi italiani. La pubblicazione in questa sede di uno degli ultimi lavori del Popović ci offre l'occasione per ricordare il suo nome all'intera famiglia internazionale degli slavisti, idealmente riunita (n.d.r.).*

(1) P. SKOK, *La diphtongue latine AU dans les langues balkaniques*, Mélanges Roques IV, Paris 1952, Str. 241-249.

(2) « En ce qui concerne le développement phonétique de la diphtongue latine descendante *AU* dans les Balkans, il y a une différence à signaler entre la Romania occidentale [uopšte, ne samo na Balkanu] et la Romania orientale. En Occident [,] il n'y a aucune trace de la consonnification de la partie descendante *U*, en Orient, il y a une scission à ce point de vue. Tandis que, dans la plupart des cas, le dacoroumain et le vegliote suivent la même ligne que l'Occident, en conservant la valeur vocalique de la partie descendante, le macédonaroumain, une mince partie des mots d'emprunt latins en albanais et la plus grande partie de ceux-ci en serbocroate . . . en montrent la consonnification. De ce chef ces langues se trouvent en parfait accord avec le grec moderne [,] où ce fait est connu. », op. cit., 241.

nisu jasni niti evidentni, te ih ovde navodimo onako kako ih je Skok analizirao. To bi bili ovi slučajevi:

sh. *blavōr* (: rum. *balaur*, alb. *bullār*, sa zakonitim rum. *au* resp. alb. *a* za lat. *au*); takođe i *blaor*;

sh. *lavor/javor/jagor-ika*, GI *Labor* za *laurum*;

maked. GI *Taor* = **Taurum* (potvrđeno *Ταυρήσιον*, *Tauresium*);

sh. *nauklijer* (Crna Gora), *naùkī(je)r* (Dubrovnik) za *ναύκληρος*;

sh. čak. *sagūrna* za mlet. *saòrna* (lat. *saburra*).

Po Skoku bi se imalo ići ovim fonetskim redom: I. *au* > *au*: tip *nauk-*(*l*)*ijer*, *blaor*, *Taor*; II. *au* > *au* > *auu*, sa razvijanjem svarabhaktičkog *-u-* (odnosno *-b-*, **-g^u*): tip *blavor*, *lavor/javor*; *Labor*; *jagor-ika*, *sagūrna*.

I sam je Skok, međutim, uviđao da se ovom njegovom shvatanju dvojstva slov. zamene za rom. *au* na zapadu Balkana jako protivi faktički materijal, pa je morao konstatovati činjenicu da su slučajevi sa *av* (*ov*) za *au* i na zapadu mnogobrojni i isto tako nesumnjivi kao i na istoku. Up. na zapadu *Lovran* = *Lauriana*, *Gavže* = *Gaudius*, *Lovćen* = **Laucellae*; *ovrata*, *lovrata* = *aurata*; *klavstro* = *claustrum*; hrv. gen. *Pávla* (nom. *Pavao*) = *Paulus*; gen. *Mavra* (nom. *Mavar*) = *Maurus* i mnogi drugi primeri. Pa da bi opravdao ovo očigledno protivljenje njegovoj tezi o situaciji na zapadnom Balkanu, Skok se tu, u svim primerima, mašio za novogrčkim posredstvom: « Il n'y a pas, à mon avis, d'autre possibilité », veli on « que d'y voir l'influence grecque, influence qui [cependant] n'a pas atteint tous les cas ... » ⁽¹⁾. Mora se reći da je i ovoliki ogroman uticaj novogrčkog jezika na zapadu Balkana neverovatan, iako je tamo neosporno bilo izvesnog direktnog uticaja Vizantinaca ⁽²⁾, koji je baš Skok u poslednje vreme osporio ⁽³⁾.

Ali valja primetiti da ova Skokova analiza ima i jedan principijelan, metodski nedostatak: ona polazi samo od romanskog i od novogrčkog fonetskog sistema, a ne vodi računa o slovenskom e sistemu. Kao što je, pak, dobro poznato, praslovenski jezik je, u svojim poznim fazama, bio napustio sve diftonge nasledene iz indoevropske epohe, pa je i staro *au*, *ou* izmenio u *ū* ⁽⁴⁾, što je, naravno, obuhvatilo i južnoslovenske dijalekte. To i jeste razlog zbog kojeg se novonastali diftonzi u slovenskim domaćim rečima ne mogu dugo održati — jer se ne uklapaju u sistem —, pa se njihov drugi deo konsonantizuje: up., naprimer, sh. dijalekt. *rāvnik*

⁽¹⁾ Op. cit., 249.

⁽²⁾ V. moj članak *Zum Spracheinfluss der orthodoxen Griechen auf jugoslawische Katholiken*, Berliner Byzantinistische Arbeiten XV (1960), 40-47.

⁽³⁾ P. SKOK, *Sur l'élément grec de l'ancien dalmate*, Revue de linguistique romane, Lyon-Paris, XIX, 227-230.

⁽⁴⁾ V. sad F. V. MAREŠ, *Vznik slovanského fonologického systému a jeho vývoj do konce období slovanské jazykové jednoty*, Slavia XXV, 452-454.

(na plugu), preko **raunik*, **rawnik*, za knjiž. sh. *raonik* (**ordl-ɔn-ikɔ*) (1). Zato je već i a priori neverovatno da bi u slovenskom moglo doći do takve evolucije tuđeg, romanskoga, *au* koja bi bila protivna ovom principu, gde bi se očuvalo vokalno *u*; već se mora očekivati supstitucija romanskome *u* slovenskog *v* (preko bilabijalnog *w*) (2) u ovom položaju, dakle konsonantizacija, bez obzira na to da li je romanska reč došla Slovenima direktno iz Romanije ili preko Vizantinaca, to jest bez obzira na to da li je reč o zapadnom ili o istočnom Balkanu.

Uostalom se za sve « vokalske slučajeve » (up. gore) može lako utvrditi da ne sadrže očuvano vokalno *u* od diftonskog *u*. Svi se ti slučajevi mogu objasniti i drukčije.

Što se tiče primera *blavor*, ova reč se javlja i u varijanti *mulavar*, gen. *mulavra* (Skok); u kosim padežima stoji, kao što se vidi, ono isto *-av-* kao i u genitivima *Mavra*, *Pavla*, dat. *Mavru*, *Pavlu* itd. (v. gore), dok je za nominativ *mulavar* karakteristična ista evolucija kao i za nom. *Mavar*, čak. *Pával* (knj. hrv. *Pavao*), te dakle treba poći od nominativa **bɔlavrɔ* > **blavar*; **Mavrɔ* > *Mavar* itd., sa sekundarnim *-ar-* od **-ər-* za **r*, **rɔ*, isto kao i u indigenom sh. *vetar*, *oštar* za prasl. *větrɔ*, *ostrɔ* itd. A da je ovde pred nama zaista prvobitno **-ər-*, sa sekundarnim poluglasnikom, pokazuje poredenje oblika nom. *Mavar* sa zap. čak. i slovenač. *Maver* (sln. graf. *-ver*, izg. [*-vər*]) (3) ili, pak, dubr. *návō* = **naval* (gen. *navla*): zap. čak. (Cres) *nável* (gen. *navla*) od lat. *naulum* (*ναῦλον*) (Skokov materijal). Zakonito je, dakle, *-vr-* u kosim padežima, a sekundarna je stvar pomenuto odstupanje u nominativu. Od nepotvrđenoga **blavar* se, zamenom « sufixa » uz sadejstvo labijalizacije, dobilo *blavor*, sa *-vor*.

Analogne prilike imamo i u primeru *lavor*, *javor*/*Labor*/*jagor-*. I ovde se dadu navesti varijante sa *-var-*, nastale u nepotvrđenom nomin. **lavar*: up. *lovàr-ika*, *lovàr-ište* (Skok), tako da je i ovde prvobitni odnos bio nom. **lavrɔ*, **lavar-* gen. **lavra*, pa se kasnije i tu dogodila ista promena *-var* u *-vor* kao i u *blavor*.

Što se tiče varijante *blaor*, ona se lako može objasniti iz *blavor* ispadanjem *-v-*, toliko običnim u slovenskim jezicima; to isto važi zacemento i za maked. *Taor* od **Tavor* (up. maked. *glā* od *glava* i sl.), koje, uostalom, ovamo geografski i ne spada, jer leži čvrsto u Skokovoj « zoni novogrčkog uticaja ».

Naposletku, u primerima dubr. *naùkī(je)r*, crnog. *nauklijer* za *ναύκλιος* — slovenski akcent pokazuje da tu i nije u pitanju diftong *au*,

(1) I. POPOVIĆ, *Geschichte der serbokroatischen Sprache*, Wiesbaden 1960, str. 306, 426.

(2) Up. I. POPOVIĆ, *Zur Substitution des fremden f im Serbokroatischen*, ZSPH XXIV, 32 i sled.

(3) G. MAVER, *Maver*, *Studia philologica et litteraria in honorem L. Spitzer*, Bern 1958, str. 327-330.

nego grupa $a + ú$ (st. srp. *navkler*, *navker* se izvodi iz ngr. *ναύκληρος* gde je *av* samo grafija za [áf]), a isto se može reći i za čak. *sagúrna* (bez obzira na $-g-$ od $-u-$) od mlet. *saòrna* (u poređenju sa sh. varijantom *sòvrna*, gde je prenošenje akcenta dovelo do stvaranja diftonga i gde je zato došlo i do konsonantizacije u resp. $o > v$).

Nema, dakle, u južnoslovenskim jezicima pouzdanih primera za očuvan u vokalnom stanju zadnji deo latinskog diftonga *áu*, dok su suprotni slučajevi, sa $u > v$, nesumnjivi ne samo na istoku (gde je moglo biti grčkog posredstva), nego i na zapadu Balkana (gde grčko posredstvo grosso modo nije zamislivo).

Zbog toga nema nikakvog razloga u zapadnom južnosl. *av*, *ov* za lat. *au* tražiti novogrčki uticaj (koji, uostalom, nije zahvatio ni severne Rumune ni Albance niti, naravno, jadranske Romane), pošto je i pri neposrednom zajmljenju iz romanskog u slovenski došlo, i moralo doći, do istog rezultata, do promene *au* u *av*, *ov*. Ako je, naprimer, za srpsko (pravosl.) *Pávla-Pávla*, bug. *Pavel* iz geografskih i kulturnoistorijskih razloga verovatno da se svodi direktno na ngrč. *Παῦλος* [pávlos], isto je toliko, iz istih razloga, verovatno — a lingvistički, kao što vidimo, i moguće — da se hrvatsko (katol.) *Pavao* (čak. *Pával*) — *Pavla* sln. *Pavel* izvodi iz lat. *Paulus*, tal. *Paolo* ⁽¹⁾, baš kao *Mavar*, *Maver* iz *Maurus* itd.

Druga je stvar činjenica (koju Skok takođe pominje) da je rom. *au* u jednim slučajevima dalo sl. *av*, a u drugima *ov*. Tu je u pitanju hronološki moment, poznata pojava da se u starijim epohama slovenskih jezika tuđem *a* (*ǎ*) supstituisalo sl. *o*, dok se u novije vreme (kad je opozicija *ǎ: ā* napuštena) taj proces više ne vrši ⁽²⁾. O razlici hronološkog karaktera očigledno svedoče jedni isti primeri koji se javljaju u obe varijante (up. kod Skoka *Mavar* i *Movar* za *Maurus*) ⁽³⁾.

Nije, prema tome, u južnoslovenskim jezicima bilo neke geografsko-lingvističke bifurkacije u zamenjivanju romanskoga *au*; ono je zakonito davalo jedino *ov*, *av*.

⁽¹⁾ Up. I. POPOVIĆ, *Hrišćanska grčka onomastika u Hrvata*, Zbornik radova SAN, Beograd LIX, 96.

⁽²⁾ Up. M. G. BARTOLI, *Riflessi slavi di vocali labiali romane e romanze, greche e germaniche*, Zbornik u slavu V. Jagića, Berlin 1908, str. 30 i sled.; takođe i kod mene, *Geschichte*, 200, 589, 590, 592, 593 i naroč. 596.

⁽³⁾ P. SKOK. *La diphtongue latine Au dans les langues balkaniques*, Mélanges Roques IV, Paris 1952.